

Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo
ministerija

Pagrindiniai klausimai:

- Ar tobulos pamokos yra repetuotos pamokos?
- Ar yra toks norminis pamokos struktūros modelis, kurį pasirinkus pamoka būtų gera?
- Mokymo ir ugdymo modelių įvairovė, jų paskirtis ir pasirinkimo kriterijai
- Ar pamokos kokybę lemia tinkamų principų laikymasis?
- Ar pamokos kokybei įvertinti nepakaktų rezultatų?
- Geros pamokos požymių rinkiniai: kiek verta jais remtis?

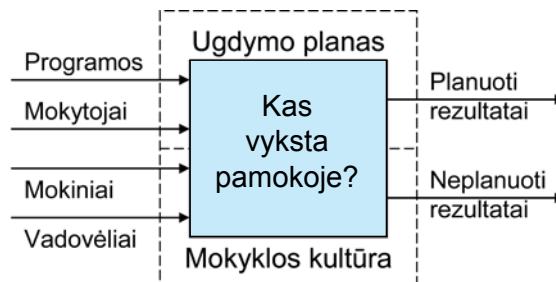
GEROS PAMOKOS RECEPTAI

Pamoka yra toks privalomas ir savaime suprantamas mokyklinio gyvenimo elementas, kad kai kurie švietimo terminų žodynai net nebando jos apibrėžti. O tie, kurie bando, apibrėžia labai trumpai ir panašiai: „pamoka yra mokymo periodas“, „mokymo vienetas per laiko vienetą“ arba „pagrindinė mokymo forma, ribojama laiko vienetu“. Tik 2011–2013 metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų *Bendruosiuose ugdymo planuose* pamokos apibrėžimas šiek tiek išplėstas: ji apibūdinta kaip „pagrindinė nustatytos trukmės nepertraukiamo mokymosi organizavimo forma“.

„Mokymo(si) formos per laiko vienetą“ stebėjimas tampa pagrindiniu įrodymų šaltiniu vertinant mokyklų veiklos kokybę. Dažnėjant šio vertinimo atvejų daugėja ir abejonių, kiek jis adekvatus ir priimtinas, tiksliau, kiek priimtina tai, kuo jis grindžiamas, t. y. geros pamokos samprata. Vertintojų naudojama samprata daro įtaką tam, kaip dirba mokytojai, tad verta pasiaiškinti ir šią sampratą, ir jos normatyvumą.

Pagrindinės išvados

- Šiuolaikinės ugdymo psichologija ir edukologija yra sukaupusios daug žinių apie veiksmingus pamokos organizavimo būdus ir metodus, tačiau jokie tyrimai neteikia vienareikšmių ir privalomų nurodymų, kokia turėtų būti gera pamoka.
- Teoretikai pamokas aprašinėja įvairiais būdais: pateikdami struktūrinius modelius, mokymo ir ugdymo modelius, principus, geros pamokos požymius. Tai vertingas idėjų šaltinis, tačiau ne receptai, kurie garantuotų kiekvienos pamokos sėkmę.
- Sėkminga pamoka yra šiems mokiniams šiuo metu šioje klasėje siekiant šių tikslų skirta pamoka. Sprendimą, ar ji gera, lemia mūsų pasirinkti vertinimo kriterijai. Būtų gerai, jei to, kas vyksta pamokoje, priimtimumą vertintume atsižvelgdami į sąlygas (mokinius, mokytojus, programas, vadovėlius, mokyklos kultūrą), ugdymo tęstinumą (ryšį su kitomis pamokomis) ir rezultatus (žr. iliustraciją apačioje).



- Mokyklų veiklos kokybės išorės vertintojų šiuo metu naudojamas pamokos stebėjimo protokolas nurodo sutartus vertinti aspektus, tačiau neteikia universalios geros pamokos scenarijaus-recepto. Protokolo struktūra yra pakankamai universali ir talpi, kad tiktų įvairiausioms pamokoms vertinti. Jeigu protokolo turinys vis dėlto trikdo mokytojus, planuojančius pamokas, gal tiesiog trūksta diskusijų ir susitarimų dėl gero mokymo sampratos.

TOBULA PAMOKA – SUREPETUOTA PAMOKA?

Pamokos stebėjimas siekiant įvertinti jos kokybę, o iš tiesų – mokytojo(s) darbą – retam vertinamajam yra malonus. Ir visose šalyse, kuriose tai vyksta, mokytojai kuria ironiškus patarimus savo vertinamiems kolegoms. Lietuvoje jie prasideda taip:

„Ateini į klasę vesti pamokos, apsidairai ir tarp mokinių pamatai objektą, nusileidusį iš kosmoso. Pasikloja „anas“ prieš save standartinę pamokos vertinimo lentelę, ir nebandyk dirbti ne pagal jos punktus. O klasės mokiniai – tai ne moliniai daiktai, sudėlioti į lentynas, jie juda kruta, leidžia garsus, emocijas; motyvuoti, adaptuoti, modifikuoti, nevalgiusieji – pikti, persivalgiusieji – tingūs ir t. t., o jų daug – trisdešimt...“¹

Ir tada mokytojui(ai), kurie ir šiaip jau kasdien yra vaidinantys režisieriai, kyla pagunda surengti spektaklį, kuriam pradedama ruoštis iš anksto, pavyzdžiui:

Tikslas: Įtikinti pamokos stebėtojus, kad esi gera(s) mokytoja(s).

Ištekliai: Tinkamai nuteiktų mokinių, pasiruošusių ištarti frazes: „Ši pamoka man pati įdomiausia!“, „Aš tiek daug šiandien išmokau!“ ir „Jūs – mano mylimiausia(s) mokytoja(s)“, klasė.

Aplinka: Pasirūpinkite kabineto sienomis. Ant jų turi būti daug skoningai sukabintų dailiai atliktų darbų ir dalyko informacijos, o mokiniai parengti atsakyti, kad viską padarė jie patys.

Pasirengimas pamokai: Pasistenkite, kad ši pamoka Jūsų mokiniams būtų trečioji ir lygiai tokia pati. Ir kad per ankstesnes repeticijas jie būtų gavę pakankamai teigiamų paskatinių ir informacijos, ko iš jų tikėtės.

Pamokos pradžia: Parodykite, kad džiaugiatės vėl matydami savo mokinius, ir įtikinkite juos, kad šioje pamokoje jie patirs kažką nepaprasta. Tada paskelbkite (užrašykite lentelėje) pamokos uždavinį.

Ir taip toliau pagal tą vertintojų lentelę arba pagal tai, kaip, mokytojų manymu, vertintojai supranta savo lentelę.

Tokios surežisuotos pamokos gali baigtis kaip viename se-name anekdote: „Vienas geografijos mokytojas mėgo naudoti vaizdines priemones. Pasakodamas apie Žemės rutulį, rodydavo savo apvalią tabokinę. Bet tą dieną, kai atėjo mokyklų inspektorius, tabokinę kaip tyčia buvo pakeitęs nauja. Inspektorius paklausė mokinių, kokios formos yra Žemė. Petriukas atsistojo atsakyti, o mokytojas, kaip visada, išsitraukė iš kišenės tabokinę, kad vaikas nesuspainiotų. Ir Petriukas paaiškino: „Tamsta inspektorium, Žemė kitomis savaitės dienomis yra apvali, o trečiadieniais – keturkampė“.

Pamokų repetavimas prieš vertinimus grindžiamas įsitikiniu, kad yra kažkoks universalus pamokų modelis, kuris neabejotinai turėtų patikti vertintojams, ir kad kažkur, greičiausiai pamokos vertinimo protokole, tai aprašyta. Toliau tekste aptariamos šios nuostatos.

AR PAMOKOS KOKYBĘ LEMIA „TEISINGAS“ STRUKTŪRINIS MODELIS?

Remiantis tradicine pedagogika manoma, kad gerai pamokai būdinga aiški ir pagrįsta struktūra. Laikui bėgant struktūrinių modelių mados gali keistis, tačiau visoms joms būdingas polinkis tam tikrą algoritminį modelį, tai yra mokymo veiklų sekas, laikyti tobulu, tinkamu visais atvejais ir privalomu. Vieną iš tokių norminių modelių, prasidedantį namų darbų tikrinimu ir praėjusios pamokos kartojimu, o pasibaigiantį namų darbų skyrimu, yra patyrę visi Lietuvos

suaugusieji. Šis tradicinis pamokos struktūros modelis kildinamas iš **tiesioginio mokymo** metodo, padariusio turbūt didžiausią įtaką šivaizdavimui, kokia pamokos struktūra yra gera. Jo esmė – mokytojo(s), kurie atlieka pagrindinio informacijos šaltinio ir veiklos modelio vaidmenį, suplanuotas ir kontroliuojamas mokymasis. Metodui būdinga ilgai tobulinta ir nusistovėjusi nuoseklių veiklų sistema:

Tiesioginio mokymo pamokos struktūra

Pamokos dalis	Veiklos
1. Sutelkimas ir nukreipimas	A) Trumpute įvadine užduotimi, atviru klausimu ar kt. sudominama ir padedama susikaupti pamokai. B) Paaiškinama, ko bus mokomasi šioje pamokoje ir kokių rezultatų tikimasi – ką mokiniai pamokos pabaigoje turėtų žinoti ir / ar gebėti. C) Siekiant sukelti entuziazmą, informuojama apie pamokos naudą, ryšį su mokinių interesais, smagias patirtis ir pan.
2. Pasirengimo patikrinimas	Patikrinama, pakartojama, primenama pamokai būtinos žinios ir gebėjimai, įgyti praėjusioje pamokoje, anksčiau ar kitur.
3. Naujos medžiagos pateikimas	Pateikiama nauja informacija – pasakojimai, sąvokos, idėjos, iliustracijos, formulės, apibrėžimai, modeliai ir kt. Supratimui pagerinti naudojama papildoma informacija – paaiškinimai, iliustracijos, palyginimai. Jei reikia, parodoma, kaip ką nors atlikti (modeliuojama veikla). Pakartojant pabrėžiama tai, kas svarbiausia.
4. Supratimo patikrinimas	Užduodami klausimai mokinių supratimo lygiui nustatyti ir suvokimo klaidoms bei spragoms ištaisyti.

¹ Šaltinis: skaitytojų komentarai savaitraštyje „Dialogas“.

Pamokos dalis	Veiklos
5. Supratimo taikymo mokymas	Skiriamos naujos informacijos taikymo, įgūdžių ir gebėjimų ugdymosi užduotys. Pirmosios atliekamos mokytojams vadovaujant ir stebint, vėlesnės – savarankiškai.
6. Vertinimas ir apibendrinimas	Patikrinama, kaip mokiniams sekėsi atlikti užduotis. Komentuojama, taisomos klaidos, vertinama. Jei reikia – mokoma iš naujo, jei išmokta sėkmingai – trumpai aptariama, ko išmokta, kodėl tai svarbu. Tai darant remiamasi mokinių refleksija.
7. Įtvirtinimo užduotys	Skiriami namų darbai, pagrįsti pamokoje išmoktais dalykais ir juos įtvirtinantys, arba numatoma pamokos tęsa kitą dieną.

Ši struktūra gali būti įgyvendinama nuo pradžios iki pabaigos vienoje pamokoje (dažniausiai taip būna pradinėse klasėse) arba išdėstoma per kelias pamokas. Kai kurios privalomos metodo veiklos gali kartotis, pavyzdžiui, *dalies naujos medžiagos pateikimas – supratimo tikrinimas – nauja informacijos porcija – vėl supratimo tikrinimas*. Dėl nuolatinio grįžtamojo ryšio reikalavimo metodas dar vadinamas *interaktyviuoju mokymu*, o dėl būtinybės nuolat stebėti, analizuoti ir koreguoti mokinių veiklą – *aktyviuoju mokymu*.

Tiesioginio mokymo algoritmas yra toks pagrįstas ir aiškus, kad neretai tapatinamas su gera pamokos struktūra, o kiti mokymo(si) metodai – diskusijos, mokymasis bendradarbiaujant, patirtinis mokymasis – tik integruojami į šią struktūrą. Tačiau šis algoritmas nėra universalus – jis veiksmingas, kai mokymosi tikslai yra labai konkretūs, lengvai paaiškinami mokiniams, pasiekiami ir pamatuojami. Veiksmingiausiai taikomas mokiniams, kuriems sunkiai sekasi mokytis pamatinių dalykų – suvokti naują informaciją ar įgyti įgūdžių. Metodas nelabai tinka subjektyvioms ir kontraversiškomis temoms, sudėtingiems gebėjimams ugdyti ir giluminiams nuostatų

pokyčiams sukelti, taip pat gabiems ir savarankiškiems mokiniams. Bet jis yra vienas ekonomiškiausių, todėl neretai pasirenkamas ne dėl tinkamumo, o dėl laiko trūkumo.

Tiesioginio mokymo pamokos yra „uždaros“ – turi aiškiai apibrėžtą pradžią (tikslų formulavimą) ir pabaigą (rezultatų patikrinimą bei sėkmės įvertinimą), o rezultatai matuojami atitikimu tikslams. Visos kitos veiklos pamokoje skirtos kuo veiksmingiau pasiekti tikslą. Dėl to šios pamokos atrodo labai nuoseklios, logiškos, „metodiškos“. Visai kitaip, netgi atvirkščiai, dėstomos natūralų mokymąsi imituojančių pamokų dalys.

Savaiminis mokymasis yra patirtinis – pirma kas nors įvyksta gyvenime, paskui suvokiama ir apmąstoma. Arba mokyti priverčia gyvenimo uždaviniai ir problemos, su kuriais susiduriame. Šis mokymasis yra „atviras“ – negalime numatyti jo rezultatų, dažnai – ir trukmės. Savaiminio mokymosi dėsniais pagrįstos vaidmeninių žaidimų, socialinės dramos, imitacijų, diskusijų, mokymosi tyrinėjant, mokymosi atrandant ar probleminio mokymosi pamokos.

Vaidmeninių žaidimų ir socialinės dramos pamokos struktūra

Pamokos dalis	Veiklos
1. Sutelkimas ir motyvavimas	Pamokos temos, klausimo ar problemos pristatymas, situacijos apibūdinimas. Dažniausiai – po trumpo apšilimo, tai yra užduoties – „ledlaužio“.
2. Užduoties paaiškinimas	Žaidimo ar vaidinimo taisyklių paaiškinimas, vaidmenų apibūdinimas ir paskirstymas, reikalingų priemonių išdalinimas, aplinkos pertvarkymas.
3. Žaidimas ar vaidinimas	Dalyviai atlieka savo vaidmenis pagal taisykles ar nurodytą siužetą. Mokytoja(s) ir stebėtojai įsidėmi ar fiksuoja elgesį ir žodžius. Komandos ir vaidmenys gali būti kelis kartus keičiami.
4. Patirties refleksija	Prisimenama, analizuojama, vertinama tai, kas vyko pamokoje (veiksmai, žodžiai, mintys, emocijos) pagal: a) mokytojo(s) iš anksto paruoštus klausimus; b) situacinius klausimus, kylančius mokiniams ir mokytojui(ui).
5. Patirties įprasminimas	Aptariama ir apibendrinama, kuo svarbi, naudinga ir pan. buvo patirtis pamokoje. Jei reikia, mokytoja(s) paaiškina pamokos tikslą.
6. Suvokimo plėtojimas	Patirties pamokoje suvokimas susiejamas su kitais kontekstais – platesne dalyko tema, teorijomis ir kita.

Vaidmeninių žaidimų ir socialinės dramos pamokoms būdinga tai, kad jos dažniausiai pradedamos ne tikslo ar uždavinio formulavimu, o mokinių „panardinimu“ į veiksmą. Kai mokytoja(s) siekia sukelti kuo natūresnį mokinių elgesį, išankstinis pamokos tikslo pasakymas sužlugdytų pamoką. Šiose pamokose, skirtose nuostatoms, elgesio būdams ir socialiniams santykiams tyrinėti bei keisti, pamokos paskir-

ties suvokimas atsiranda po patirties refleksijos, tai yra pamokos pabaigoje ar net po jos. Tuo tarpu pamokos pradžioje pateikiamos tik užduočių instrukcijos. Jei pamokos laiko neužtenka visai veiklą sekai įgyvendinti, jos išdėstomos per dvi ar daugiau pamokų. Tęstinumas užtikrinamas išsaugant stebėtojų užrašus, atliktus darbus ar net garso įrašus, nuotraukas, filmus.

Tikslingo mokymo reikalavimas nereiškia, kad mokiniai kiekvienu atveju turi žinoti bendrąjį pamokos ar jų ciklo tikslą. Jį privalo žinoti mokytoja(s), o mokiniams, atsižvelgiant į pasirinktą metodą, pakanka konkretaus mokymosi pamokoje tikslo paaiškinimo arba tik aiškiai suformuluotų veiklos uždavinių.

Diskusijų, mokymosi tyrinėjant ar probleminio mokymosi pamokos yra panašios į tiesioginio mokymo pamokas dėl mokinių sąmoningumo – jie žino, ko siekia, kodėl ką nors daro – tačiau pamokos dažniausiai pradedamos ne tikslo formulavimu, o klausimu. Šiose pamokose sunkiau valdyti laiką, nes atsakymų į klausimus ieškoma nevienodu tempu,

gali būti pakliūnama į mąstymo akligatvius ar daromos klaidos, kurias reikia rasti ir taisyti. Veiklų organizavimas tokiose pamokose yra situacinis, grupinis, o norint, kad visi mokiniai tuo pat metu pereitų prie baigiamųjų užduoties etapų, darba klasėje tenka derinti su namų užduotimis.

Mokymosi tyrinėjant veiklų seka

Pamokos dalis	Veiklos
1. Įvadas – „kabliukas“	Pasakojimas, demonstravimas, teksto skaitymas ar pan., pristatantis tyrimo sritį, situaciją ar problemą.
2. Tyrimo klausimo formulavimas	Mokytoja(s) ir mokinių kuriami tyrimo klausimai.
3. Hipotezių kūrimas	Galimų atsakymų į tyrimo klausimus sąrašo sudarymas.
4. Hipotezių patikrinimo planavimas	Numatymas, koku būdu būtų galima patikrinti kiekvienos hipotezės teisingumą. Tyrimo žingsnių planavimas. Darbų pasiskirstymas.
5. Duomenų rinkimas	Įrodymų, tinkamų hipotezei patvirtinti ar atmesti, rinkimas numatytu būdu – atliekant eksperimentus, apklausas, stebėjimus, skaitant tekstus ir kt.
6. Duomenų analizė	Surinktų duomenų tvarkymas ir „skaitymas“, tai yra siekis išvelgti, ką jie rodo, interpretavimas. Mokytoja(s) gali padėti mąstydami garsiai.
7. Išvados ir jų plėtojimas	Tyrimo rezultatai lyginami su hipotezėmis, bandoma paaiškinti, kodėl jos pasitvirtino arba ne. Ieškoma bendresnės tyrimo prasmės – kur dar, kam, kada mokinių atradimai gali būti naudingi.
8. Rezultatų pristatymas	Įrodymai ir išvados pristatomi pasirinktu būdu: žodžiu ar raštu, tekstu, vaizdu ar skaičiais.

Gera pamokos struktūra gali būti labai įvairi. Kaip garsai muzikoje, spalvos paveiksle, žingsniai šokyje ar produktai kulinarijoje, tam tikras mokymo elementų rinkinys gali sudaryti labai skirtingus derinius. Negali sakyti, kad nėra dėsnų, paverčiančių tuos derinius tinkamais arba ne, tačiau jų taikymo ribos yra labai plačios.

Tai, kas paverčia bet kokią pamokos struktūrą gera, yra ne dogmatiškas kokio nors metodinio modelio taikymas, bet veiklų logika – jos turi būti tiksliai nuoseklios, kad mokiniai jaustųsi dalyvaujantys prasmingoje, aiškios paskirties veikloje, o užsibrėžti pamokos tikslai būtų pasiekti.

SKIRTINGIEMS TIKSLAMS – SKIRTINGI MOKYMO IR UGDYMO MODELIAI

Išbandytų, išstobulintų, mokymosi ir asmens augimo dėsnų pažinimu pagrįstų mokymo bei ugdymo modelių pasiūla šiuo metu yra labai didelė. Jie gali būti įvairiai klasifikuojami. Norint atskleisti įvairovę, toliau pateikiama B. Joyce, E. Calhoun ir D. Hopkins pasiūlyta mokymo ir ugdymo modelių 4 šeimų klasifikacija².

1. **Informacijos perdavimo modeliai** ugdo intelektualius gebėjimus. Jie skirti žmogaus poreikiui suteikti prasmę pasauliui (perimant ir tvarkant informaciją, kuriant sampratas ir jų perteikimui būtina kalbą, formuluojant problemas ir jų sprendimus), apskritai konstruojant savo žinias tenkinti.

Informacijos perdavimo modeliai

Pavadinimas	Tikslas	Autoriai
Indukcinis mąstymas (klasifikavimas)	Klasifikavimo gebėjimų ugdymas, hipotezių kūrimas ir bandymas, turinio sričių conceptualaus suvokimo įgijimas.	Hilda Taba, Bruce Joyce
Sąvokų mokymasis	Sąvokų supratimas ir jų taikymo strategijų mokymasis. Hipotezių kūrimas ir bandymas.	Jerome Bruner, Fred Lighthall

²Pagal: Joyce B., Calhoun E., Hopkins D. Models of learning – tools for teaching. Buckingham: Open university press, 2002.

Pavadinimas	Tikslas	Autoriai
Mokslinis tyrimas	Akademinių disciplinų tyrimo sistemų – žinių kūrimo ir organizavimo – mokymasis.	Joseph Schwab
Tyrinėjimo įgūdžių ugdymas	Priežastinio mąstymo ir supratimo, kaip rinkti informaciją, kurti sampratas bei hipotezes ir tikrinti pastarąsias, ugdymas.	Richard Suchman
Pažinimo galių ugdymas	Bendros intelekto raidos spartinimas ir mokymo pritaikymas šiam tikslui.	Jean Piaget, Irving Sigel, Constance Kamii, Edmund Sullivan
Paspartintas organizavimas ³	Skirtas pagerinti gebėjimui suvokti bei įsiminti informaciją ir organizuoti ją, taip pat susieti jau turimas žinias ir naują informaciją, ypač klausant paskaitų bei skaitant.	David Ausubel
Mnemonika	Skirta informacijos suvokimo ir įsiminimo, sąvokų, sąvokinių sistemų ir metakognityvinio jos tvarkymo gebėjimams gerinti.	Michael Pressley, Joel Levin
Sinektika	Kūrybinio mąstymo naudojant metaforas ir analogijas ugdymas, mokymas plėtoti ir performuluoti idėjas.	William Gordon

2. **Socialinio ugdymo modeliai** pagrįsti grupinės energijos, dar vadinamos „sinergija“, atsirandančios mokantis ir veikiant drauge, panaudojimu sukuriant besimokančias bendruomenes. Jie padeda mokiniams susipažinti su kitų mąstymu, geriau suprasti savo pačių idėjas ir, naudojantis žinių bei požiūrių įvairove, sukurti naujas sampratas ir pateikti idėjas. Integruojant kelis modelius, gali būti sukuriami ir Lietuvos mokytojams žinomi mokymosi scenarijai, paprastai vadinami

mokymusi bendradarbiaujant ar grupiniu mokymusi.

3. **Asmenybės ugdymo modeliai** skirti savimonei kurti ir keisti. Jie padeda geriau suprasti save, prisiimti atsakomybę už savo mokymąsi ir saviugdą, planuoti ir kurti savo gyvenimą. Šie modeliai pagrįsti nuostata, kad kiekvienas asmuo yra unikalus, ir pripažįstant tai galima siekti asmenybės darnos, taip pat padėti išsiugdyti savigarbą.

Socialinio ugdymo modeliai

Pavadinimas	Tikslas	Autoriai
Grupinis tyrimas	Ugdo dalyvaujant demokratiame procese būtinus įgūdžius per grupinį aktualių socialinių ir akademinų problemų tyrimą: jų formulavimą, informacijos rinkimą ir tvarkymą, įvairių požiūrių analizę ir diskusijas.	John Dewey, Herbert Thelen ir kt.
Socialinis tyrimas	Socialinių problemų sprendimas, pagrįstas kolektyviniu akademinu mokymusi ir loginiu mąstymu.	Byron Massialas, Benjamin Cox
Teisinis tyrimas	Politinių problemų analizė naudojant teisinio tyrimo metodiką: duomenų rinkimą, vertybinių klausimų ir problemų aptarimą, asmeninių įsitikinimų tyrimą.	James Shaver, Donald Oliver
Laboratorinis metodas	Grupės dinamikos (santykių, jų raidos, psichologinės atmosferos, dalyvavimo grupėje) ir lyderystės bei asmeninio dalyvavimo ir vadovavimo stilių supratimas.	National Training Laboratory ir kt.
Vaidmeniniai žaidimai	Vertybių, socialinių sąveikų, vaidmenų ir elgsenų patirtinis tyrimas, padedantis geriau suprasti save ir kitus, spręsti konfliktus ir tobulinti kitus socialinius gebėjimus.	Fannie Shaftel, George Shaftel
Teigiama tarpusavio priklausomybė	Abipuse priklausomybe pagrįstų socialinės sąveikos strategijų ugdymas, santykių su kitais žmonėmis ir emocijų suvokimas.	D. ir R. Johnson, Elizabeth Cohen
Struktūruotas socialinis tyrimas	Bendradarbiavimo strategijos, skirtos akademiniam mokymuisi ir asmeninei bei socialinei raidai.	Robert Slavin ir kt.

Asmenybės ugdymo modeliai

Pavadinimas	Tikslas	Autoriai
Nedirektyvus mokymas	Savimonės, asmens savarankiškumo, savigarbos ir gebėjimo prisiimti atsakomybę už savo raidą ugdymas.	Carl Rogers
Sąmoningumo tobulinimas	Savimonės, savigarbos ir įžvalgumo didinimas. Tarpasmeninio jautrumo ir empatijos ugdymas.	Fritz Perls
Klasės susirinkimas	Savimonės ir atsakomybės už save ir kitus ugdymas.	Williams Glasser
Savęs aktualizavimas	Savižinos ir gebėjimo augti naudojant savo prigimtines galias ugdymas.	Abraham Maslow

³ Angl. terminas „advance organizers“ gali būti verčiamas ir kitaip.

4. **Elgesio ugdymo modeliai** pagrįsti socialinio mokymosi, elgesio terapijos ir elgsenos keitimo teorijomis. Jų svarbiausia nuostata – kad žmonės geba keisti savo elgesį atsižvelgdami į informaciją, kurią apie jį gauna. Šios grupės metodai sudaryti iš užduočių ir struktūruotos grįžtamosios

informacijos, padedančios siekti pageidaujamų rezultatų, pavyzdžiui, mokytis skaityti ir skaičiuoti (ypač mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių), atsikratyti baimių, sklandžiau bendrauti, įgyti tam tikrų veiklų įgūdžių.

Elgesio ugdymo modeliai

Pavadinimas	Tikslas	Autoriai
Socialinis mokymasis	Elgesio valdymas, savikontrolės įgijimas, naujų elgesio modelių mokymasis ir nepageidaujamų atsikratymas.	Albert Bandura, Carl Toresen, Wes Becker
Meistriškumo mokymasis	Nustatyto lygio visų rūšių akademinė gebėjimų įgijimas atsižvelgiant į individualius mokymosi tempo ir būdo skirtumus.	Benjamin Bloom, James Block
Programuotas mokymasis	Įgūdžių, gebėjimų, sampratų, faktinės informacijos suteikimas pagal iš anksto numatytus mokymosi žingsnius (pagal detalią programą).	B. F. Skinner
Imitavimas	Sudėtingų gebėjimų, patirčių, sampratų labai įvairiose srityse įgijimas sukuriant analogiškas gyvenimiškas situacijas.	Daug ir įvairių
Tiesioginis mokymas	Įvairių sričių akademinio turinio perteikimas ir įgūdžių ugdymas.	Daug ir įvairių

B. Joyce, E. Calhoun ir D. Hopkins pasirinktas mokymo ir ugdymo modelių klasifikavimo būdas toli gražu neapima visos modelių įvairovės, pavyzdžiui, jie nemini tokių populiarių modelių, kaip mokymasis atrandant (tikras, valdomas ar aiš-

kinamasis), problemų sprendimo ir produktyvaus mąstymo bei kai kurių mokymosi bendradarbiaujant struktūrinių modelių. Bet jis padeda susigaudyti modelių paskirties ir rūšių įvairovėje.

Mokymo ir ugdymo modeliai yra tarsi patiekalų receptai, kuriais remiantis galima pagaminti gerus pietus. Kai kuriais atvejais vieno modelio pakanka visai pamokai organizuoti, kitais – reikia susikurti savą dviejų ar daugiau modelių derinį.

Kaitaliojant modelius, mokymasis tampa patrauklesnis ir labiau atitinka mokymosi poreikių įvairovę, tačiau įvairovė nėra pagrindinis plačios metodikų paletės naudojimo tikslas ir negarantuoja pamokų sėkmės. Kiekviena metodika veiksminga tik tam tikriems tikslams tam tikrose klasėse tam tikromis aplinkybėmis siekti.

AR PAMOKOS KOKYBĘ LEMIA „TEISINGŲ“ PRINCIPŲ LAIKYMASIS?

Daugėjant pamokos organizavimo modelių ir mokymo bei ugdymo metodikų ir suvokiant, kad geros pamokos gali būti labai įvairios, pamokos kokybę bandoma apibrėžti abstrachiau ir universaliau. Vienas iš galimų būdų – nustatyti gero mokymo pamokoje principus. Toliau pateikiamas vienas tokių sąrašų, pagrįstas mokymosi dėsnių, sėkmingai dirbančių mokytojų veiklos klasėje ir mokymosi strategijų tyrimais.

Gero mokymo pamokoje principai:

- Pradėkite pamoką trumpa ankstesnio mokymosi apžvalga.
- Pateikite naują medžiagą nedidelėmis porcijomis, pažingsniui, sudarydami sąlygas mokiniams pasipraktikuoti po kiekvieno žingsnio.
- Ribokite medžiagos, su kuria mokiniai turi dirbti vienu metu, kiekį.
- Pateikite aiškius ir detalius nurodymus, tinkamai paaiškinkite.
- Užduokite daug klausimų ir tikrinkite supratimą.
- Skirkite daug aktyvių praktinių darbų kiekvienam mokiniui.
- Vadovaukite mokiniams, kai jie pradeda mokytis, kaip praktiškai taikyti žinias.

- Mąstykite garsiai ir demonstruokite veiklos žingsnius.
- Pateikite išbandytus problemų sprendimo modelius.
- Paprašykite mokinių paaiškinti, ką jie išmoko.
- Patikrinkite kiekvieno mokinio atsakymus.
- Sistemingai teikite grįžtamąją informaciją ir taisykite klaidas.
- Daugiau laiko skirkite paaiškinimams.
- Teikite pakankamai pavyzdžių.
- Jei būtina – mokykite iš naujo⁴.

Panašius mokymo principų sąrašus būdavo mėgstama pateikti dar praėjusių amžių vadovėliuose mokytojams. Šių sąrašų trūkumas tas, kad jie gali būti begaliniai (tokių ir dabar galima susirasti internete), yra subjektyvūs ir sunkiai struktūruojami.

Deja, ir tokio sąrašo laikymasis nebūtinai lemia pamokos sėkmę – ne viskas kiekvienoje pamokoje reikalinga, principų taikymas priklauso nuo konteksto, ir vis tiek reikia susikurti mokymo metodiką. Tad sau svarbių principų sąrašą gal ir patogų turėti atskiram mokytojui, tačiau juo tik iš dalies galima pagrįsti kitų mokytojų pamokų planavimą ir vertinimą.

⁴Rosenshine B. Principles of instruction. UNESCO: International Academy of Education, 2010.

GAL PAMOKOS KOKYBEI ĮVERTINTI PAKAKTŲ REZULTATŲ?

Suvokiant, kad pamokoje ugdymo proceso neįmanoma ir nėra prasmės norminti, vadinasi, neįmanomas ir visai viena-reikšmis bei objektyvus jo vertinimas, pamokos kokybę dar bandoma apibrėžti apsiribojant jos rezultatais. Geru rezultatu laikant atitikimą išsikeltiems tikslams, pamokos vertinimas labai palengvėja: svarbu pasiekti tai, ką užsibrėžei.

Tačiau ir šis vertinimas kelia kai kurių abejonių:

- Ar pamoka laikytina gera, jei išsikelti tikslai buvo pasiekti, bet patys tikslai abejotini (pavyzdžiui, per menki, neatitinkantys mokinių poreikių)?
- Jei buvo pasiekti papildomi neplanuoti rezultatai – ar tai rodo, kad dirbta netikslingai, taigi negerai?
- Jei užsibrėžti rezultatai buvo pasiekti, tačiau mokinių pervargimo ir neapykantos dalykui kaina – ar pamoka laikytina gera?

Pamokos rezultatų ir proceso santykio problemiškumą atskleidžianti lentelė

		Pamokos rezultatas	
		Geras (planuotas ar priimtinas?)	Blogas (neplanuotas ar nepriimtinas?)
Mokymo procesas	Geras (meisteriškas ar patinkantis mokiniams?)	Gerai rezultatai, pasiekti tinkamu būdu	Prasti rezultatai, pasiekti dirbant tinkamu būdu
	Blogas (nemeistriškas ar nepatinkantis mokiniams?)	Gerai rezultatai, pasiekti dirbant netinkamai	Prasti rezultatai, pasiekti dirbant netinkamai

PAMOKOS KOKYBĖ KAIP PAGEIDAUJAMŲ POŽYMIŲ BUVIMAS

Negalint pamokos kokybės vienareikšmiškai apibrėžti nei pagal pamokos struktūrą, nei pagal taikomus metodus, nei pagal tam tikrų principų laikymąsi, nei pagal rezultatus, šiuo metu linkstama sudarinėti universalių požymių, liudijančių, kad pamoka yra gera, rinkinius. Pavyzdžiui, OFSTED⁵ 2005 m. gera pamoka laikė tą, kurioje:

- Visi mokiniai daro patenkinamą pažangą; daugumos pažanga yra gera.
- Dauguma mokinių supranta, ką ir kodėl jie daro.
- Mokiniai elgiasi gerai – elgesio problemoms eikvojama mažai laiko.
- Klasė yra draugiška ir saugi vieta – santykiai geri.
- Mokytoja(s) gerai išmano savo dalyką ir jo mokymo strategijas; taikomi mokymo metodai yra tinkami turiniui.
- Mokymas gerai atitinka mokinių poreikius ir patenkina daugumą jų.
- Mokytoja(s) dažnai drąsina ir giria mokinius.
- Turimi išteklių (laikas, personalas ir t. t.) naudojami gerai.
- Vertinimas reguliarus ir skatina pažangą – dauguma mokinių žino, ką turi daryti, kad tobulėtų⁶.

Pageidaujamų požymių sąrašai paprastai apima ir pamokos rezultatyvumą, ir mokytojo(s) profesionalumą (planavimą, klasės valdymą, metodinį meistriškumą), ir mokymosi priim-

tinumą mokiniams. Tiesa, kaip ir principų rinkiniai, pageidaujamų požymių rinkiniai yra subjektyvūs ir normatyviniai – jų sąrašui daro įtaką tai, kas laikoma vertinga, taigi jis kinta kintant ugdymo tikslų, mokymosi ir jam tinkamo mokymo sampratoms.

Subjektyvus yra ir pageidaujamų požymių grupavimas. Pavyzdžiui, Helmke (2009), pabrėždamas, kad tai yra jo asmeninis pasirinkimas, skiria tokias kiekvienam dalykui tinkamas kokybės požymių sritis:

- 1) vadovavimas klasei (klasės valdymas);
- 2) aiškumas (akustinis, kalbinis, turinio, dalykinis) ir gera struktūra;
- 3) išmokimo suvienodinimas ir užtikrinimas;
- 4) skatinimas veikti;
- 5) motyvacijos kėlimas;
- 6) mokymąsi skatinanti aplinka;
- 7) orientavimasis į mokinius (asmenybes, savijautą);
- 8) orientavimasis į kompetencijas (pageidaujamas pasiekimus);
- 9) mokinių įvairovės paisymas (ugdymo diferencijavimas);
- 10) pasiūlos (mokymo(si) metodų) įvairovė.

Kiek toks grupavimas atitinka skaitytojo supratimą?

Nors geros pamokos požymių sričių ir sąrašų sudarymas padeda orientuotis mokytojams ir jų darbo vertintojams, bet:

- nėra ir negali būti tobulo, universalus, visiems be išlygų priimtino geros pamokos požymių sąrašo;
- geros pamokos požymių sąrašas nėra receptas, garantuojantis, kad visų sudedamųjų dalių buvimas lems sėkmę;
- jei požymių sąrašas ilgas, jie visi neturi ir negali būti būdingi vienai pamokai, nes konkuruoja vieni su kitais;
- požymių išskyrimas yra reikalingas norint analizuoti atskirus pamokos aspektus, tačiau per daug susitelkus į šias sudedamąsias dalis rizikuojama nepastebėti ir neįvertinti pamokos visumos.

Dabar galima grįžti prie 2 puslapyje paminėtos „vertintojų lentelės“ (žr. *Pamokos stebėjimo protokola*). Akivaizdu, kad tai ne geros pamokos scenarijus ir ne receptas, o tiesiog vertinamų sričių sąrašas, pagrįstas tam tikro laiko tam tikros bendruomenės susitarimais. Šiuo metu jame nelikę net pa-

geidaujamų požymių nurodymo, tad jis gali būti skirtas labai įvairiai organizuotoms pamokoms ir įvairiems metodams stebėti. Sprendimą, kiek tinkama ir gera yra tai, kas vyksta pamokoje, gali lemti įvairūs kriterijai. Ir dėl jų ne tik susitaria, bet ir nuolat diskutuojama.

⁵ Office for Standards in Education, Children's Services and Skills – Didžiosios Britanijos švietimo inspektūra.

⁶ Šaltinis: <http://archive.leadermagazine.co.uk/article.php?id=623>

PAMOKOS STEBĖJIMO PROTOKOLAS: vertinami aspektai

Pamokos planavimas ir organizavimas	
Mokymas	
Mokymasis	
Pagalba mokiniui	
Vertinimas	
Santykiai, tvarka, klasės valdymas	
Mokymosi aplinka	
Pasiekimai pamokoje	

Šaltinis: Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo tvarkos aprašo, patvirtinto 2010 m. spalio 11 d. švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. V-1717, 1 priedas.

Pagrindiniai naudoti šaltiniai:

Arends R. I. *Mokomės mokyti*. Vilnius: Margi raštai, 2008.

Brophy J. *Teaching*. UNESCO: International Academy of Education, 2000.

Good T. L., Brophy J. E. *Looking in Classrooms*. 9-th ed. Pearson Education, 2003.

Helmke A. *Unterrichtsqualität und Lehrerprofessionalität: Diagnose, Evaluation und Verbesserung des Unterrichts*. Klett/Kallmeyer, 2009.

Joyce B., Calhoun E., Hopkins D. *Models of learning – tools for teaching*. Buckingham: Open University Press, 2002.

Dell'Olio J. M., Donk T. *Models of Teaching*. London: SAGE Publications, 2007.

Mayer R. E. *Learning and Instruction*. -2nd ed. New Jersey: Pearson, 2008.

Petty G. *Šiuolaikinis mokymas: Praktinis vadovas*. Vilnius: Tyto Alba, 2006.

Rosenshine B. *Principles of instruction*. UNESCO: International Academy of Education, 2010.

Slavin R. E. *Educational psychology: Theory and practice*. -8th ed. Pearson Education, 2006.

Walberg H. J., Paik S. J. *Effective educational practices*. UNESCO: International Academy of Education, 2000.

Filmuotų Lietuvos mokytojų pamokų pavyzdžių galite rasti šiuo adresu:

<http://portalas.emokykla.lt/ksm/Lists/Saitai/AllItems.aspx>

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami internete adresu http://www.smm.lt/svietimo_bukle/analizes.htm ir portale Emokykla.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vedėjui Ričardui Ališauskui (ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes serijoje „Švietimo problemos analizė“, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vyresniąją specialistę Veroniką Šiurkienę (el. p. veronika.siurkiene@smm, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė dr. Vaiva Vaicekauskienė, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Politikos analizės skyriaus metodininkė.

GEROS PAMOKOS RECEPTAI

Redaktorė Nijolė Šorienė

Maketavo Valdas Daraškevičius

2012-04-10. Tir. 1800 egz.

Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos

Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, LT-01112 Vilnius

Spausdino UAB „Lodvila“, Sėlių g. 3A, LT-08125 Vilnius

ISSN 1822-4156